

DONES i MÚSICA;

una relació dissonant?



ARIADNA ALONSO SANCHO

TREBALL DE RECERCA

DONES I MÚSICA; una relació dissonant?

Anàlisi històrica i social de les dones a les bandes de música de la comarca del Montsià

ARIADNA ALONSO SANCHO, 2n de Batxillerat

TUTORA: SEFA REVERTER

19 de gener de 2015

A les protagonistes oblidades de la història de la música que es van enfrontar a la societat de les seves èpoques per poder desenvolupar el seu talent musical.

I a les que ho segueixen fent.

ÍNDEX

1. Introducció	5
2. Metodologia	8
2.1. Estudi estadístic.....	11

MARC TEÒRIC

3. LES DONES AL LLARG DE LA HISTÒRIA DE LA MÚSICA	15
3.1. Compositores	17
3.2 Directores.....	19
3.3 Dones a les agrupacions musicals professionals	21
3.3.1 Preferències en l'elecció de l'instrument.....	22

TREBALL DE CAMP

4. BANDES DE MÚSICA	25
4.1. Bandes de música a la comarca del Montsià	26
4.1.1 Les dones a les bandes de música a la comarca del Montsià.....	27
4.1.2 Directores a les bandes de música a la comarca del Montsià.....	37
4.2 Banda Municipal de Música d'Alcanar	38
4.2.1 La primera dona a la banda	39
4.2.2 Evolució.....	42
4.2.3 Les dones en l'actualitat	43
5. ANÀLISI DE LES ENQUESTES	45
6. CONCLUSIONS	46
7. BIBLIOGRAFIA	49
8. ANNEXOS.....	50

1. INTRODUCCIÓ

Quan parlem de la dona al llarg de la història parlem de persones encerclades per la convenció social, pel poder patrimonial de patriarcat, per tradicions i legislacions que les deixen sempre en una posició vulnerable. I en el món de la música no ha estat diferent.

Per què no hi ha una tradició musical femenina? Per què no va existir cap dona amb el talent de Mozart? O sí que les va haver i han quedat, tant elles com la seva obra, relegades a l'oblit? La recerca a la resposta d'aquest ventall de preguntes silenciades, constitueixen l'estímul per realitzar el meu treball de recerca, un treball que té com a objectiu conèixer, estudiar i treure de les ombres de la inferioritat el col·lectiu femení que va apostar per la música.

Sempre he considerat la discriminació de la dona un tema especialment interessant, per com ha anat evolucionant la seva història i per com hem aconseguit passar d'una posició totalment subordinada en tots els aspectes de la seva vida, a la igualtat (almenys legal) amb l'home, el seu gran dominador històric. La música d'altra banda sempre ha estat un pilar molt important en la meva vida, actualment estic cursant l'últim curs de grau professional al Conservatori de Música de Tortosa, al mateix temps que formo part de la Banda Municipal de Música d'Alcanar. Per això, des d'un bon principi vaig decidir que volia que el meu treball girés al voltant de la dona, però també de la música, i així, vaig començar a estudiar la relació entre aquests dos mons, que sempre m'han atret. Però aquest camp és increïblement ampli per poder ser estudiat, ja que se'ns presenta com una font inacabable de misteri. Per aquesta raó, vaig haver de marcar uns límits en la meva recerca i definir-la dins d'un àmbit que m'era familiar i proper, les bandes de música. Les bandes de música però, també són un àmbit molt extens, per la qual cosa vaig haver de delimitar encara més la meva recerca i establir-la dins la meva comarca, la comarca del Montsià, centrant-la encara més en la banda a la qual pertanyo, la Banda Municipal de Música d'Alcanar.

La desconeixença o, fins i tot, la manca incomprendible d'interès de la major part de la nostra societat per conèixer l'obra musical de moltes compositores i intèrprets de diferents èpoques de la història em va fer plantejar l'oportunitat que tenia de fer un estudi del coneixement d'aquestes dones aprofitant l'àmbit musical que ja tenia establert, les bandes.

D'altra banda, partint de la realitat que en ple segle XX i, fins i tot, XXI continuen havent-hi una sèrie d'obstacles i impediments que dificulten la presència de la dona en un panorama cultural i musical, vaig decidir recollir les experiències de les primeres músiques de les bandes de la comarca, especialment les que van formar part de la Banda Municipal de Música d'Alcanar, i dedicar un espai a les seves veus que es van trobar entre prejudicis i normes establertes. Així com, fer un estudi de la inserció de la dona en aquestes.

La manca de temps i la falta de documents escrits relacionats amb les dones a les bandes de la comarca, em van obligar a fer-ne un estudi, un treball de camp, basat en les veus de les pròpies protagonistes: les entrevistes i els resultats de les enquestes.

El document que teniu a les mans es divideix en dos blocs: un marc teòric i un marc pràctic. En el primer s'explica de manera breu i general la situació de les dones compositores, directores i instrumentistes durant la història, així com els fets més remarcables d'aquestes, fonament per realitzar l'altra part. D'altra banda, en el marc pràctic es fa una anàlisi de les bandes de la comarca i de la inserció de la dona en aquestes, a més, consta d'un estudi sobre el coneixement de dones músiques reconegudes.

Aquest treball m'ha permès descobrir, conèixer i estudiar la vida d'unes dones que han deixat un llegat important per a la nostra i les pròximes generacions, no només en el terreny musical sinó en el de la igualtat professional en general, ja que algunes d'elles van lluitar incansablement pels seus drets, aplanant el difícil camí cap a la igualtat.

Jo us convido a fer un petit viatge per endinsar-vos dins d'una part de la història de la música de la mà d'unes protagonistes que fins fa poc havien estat oblidades.

2. METODOLOGIA

El viatge que durem a terme en aquest treball té un origen i un destí molt clars: les dones músiques. L'objectiu de l'estudi és oferir una anàlisi històrica i social general de la situació de la dona durant la història de la música i, més concret de la de les dones de les bandes de música del Montsià i la Banda Municipal d'Alcanar. Però un cop establert l'objectiu del treball i la funció d'aquest, m'assalta un dubte. I com es realitza aquest viatge? Quins procediments i mètodes s'han de seguir?

Bé, el primer de tots i potser el més evident va ser dissenyar el cos del treball, els diferents apartats, així com, el contingut de cadascun d'aquests. Una tasca una mica complexa a causa de la magnitud del tema escollit. La lectura de llibres, articles i assaigs van ser vitals per a la redacció del marc teòric, les fonts dels quals són mencionades en la bibliografia per a evidenciar la informació que hi apareix. D'altra banda, la xarxa em va ser de gran ajut, primerament, pel fet d'oferir gran quantitat d'informació que no està al nostre abast d'una altra manera, ja que em va permetre cercar articles, notícies i estudis que van reafirmar les meves hipòtesis i en segon lloc, per brindar-me l'oportunitat de contactar amb persones que no vaig poder entrevistar físicament a causa de la distància.

És però la part pràctica la més important i singular, base d'aquest treball, la que l'ha fet especial, ja que m'ha permès investigar sobre el passat i l'actual situació de les dones a les bandes de la comarca, més concretament de les de la meua banda. Aquesta qüestió em va portar a elaborar una recerca que parteix d'un estudi previ que vaig realitzar a les diferents bandes de la comarca del Montsià entre els mesos d'agost i setembre del 2014. Per realitzar una recerca s'ha de constituir prèviament un banc de dades, motiu pel qual vaig dissenyar un qüestionari que van respondre amablement els directors de les dotze bandes, el qual és troba adjunt als annexos. Aquest incloïa el nombre total de músics de l'agrupació, així com el nombre d'aquests separats per sexes i franges d'edat, a

més de l'any que va passar a formar part de la banda la primera dona i si en algun moment de la seva història havien comptat amb una dona com a directora. Amb l'ajut d'amics, companys i professors del Conservatori vaig fer arribar les enquestes a les respectives bandes, també amb l'ajuda dels meus pares que em van fer de taxistes pels diferents pobles de la comarca, vaig reunir els dotze qüestionaris. La informació dels quals em va permetre, amb l'assessorament d'una de les professores de matemàtiques del Centre, realitzar un estudi estadístic per poder posteriorment elaborar i repartir una segona enquesta, també inclosa als annexos. L'enquesta, aquest cop repartida pels respectius directors, va arribar a les mans dels músics que havien estat escollits per sexe i edat depenent de les dades de la seva banda. Aquesta enquesta posaria de manifest la quantitat de músics que coneixen una compositora, directora o instrumentista reconeguda. A més, contenia una pregunta per a les enquestades dones per analitzar si la discriminació masculista continuava vigent en un món musical tan proper a nosaltres com són les bandes.

Com ja he comentat, el treball també pretén oferir una àmplia visió sobre el passat proper de les primeres dones músiques de la comarca, per això, vaig decidir recollir les experiències de la primera dona del Montsià que va entrar a formar part d'una banda. Isabel Costes ara és directora d'orquestra a Canàries i resideix allí, cosa que va fer impossible realitzar una entrevista física, tot i això, vaig poder contactar amb ella a través del correu electrònic i va respondre cordialment les meves preguntes.

D'altra banda, com ja he apuntat, l'extensió del tema va fer que hagués de reduir la meva recerca a la meva pròpia banda, per poder llavors fer un estudi més minuciós. Amb l'objectiu de descobrir que va passar fa 50 anys amb l'entrada de la primera dona a la Banda Municipal de Música d'Alcanar vaig tenir el plaer de contactar amb les pròpies protagonistes, la Mercè Cid, la primera dona que va entrar-hi i la Rosa Gil que anys abans no ho va aconseguir, unes dones ben reals, les quals em van explicar les seves trajectòries, em van transportat a la seva època i em van fer viure com era llavors la banda, com es pensava i treballava.

També vaig entrevistar d'altres dones que van formar-hi part però elles no van voler que la seva experiència ni els seus noms es veiessin reflectits en el treball i davant la seva negativa no han estat incloses, tot i que la seva aportació de manera indirecta també forma part del treball, de les meves reflexions. Finalment vaig tenir també el plaer de contactar amb l'ex director de la banda i director en aquella època, José Quiles, un home seriós que em va explicar la seva trajectòria com a director a la banda i va respondre atentament totes les meves preguntes.

A més a més, per a fer un estudi més fiable vaig decidir estudiar l'evolució que havia tingut la dona durant aquests 50 anys, des de l'entrada de la primera dona a l'agrupació fins a l'actualitat. Per això, vaig començar la meva investigació al registre de la banda, buscant les llistes dels músics que havien entrat cada any des del 1970, però per a la meua sorpresa, els documents no eren allí. Vaig anar a provar sort al registre municipal, però allí tampoc hi eren. Llavors, algú em va parlar de l'antiga revista del poble, en la qual es publicaven les llistes anualment i vaig decidir fer un viatge a la Biblioteca Municipal, però endevineu, allí tampoc hi eren. Finalment vaig anar a parlar amb l'ex director de la banda i ell em va explicar que la còpia que ell tenia havia estat cremada, l'altra hauria d'estar al registre de la banda, on no hi era. Per això, vaig decidir començar a elaborar jo mateixa un registre. Amb la implicació de gran part dels músics de la banda, així com d'ex músics, dos mesos més tard vaig aconseguir recollir les dades suficients per poder dur a terme un anàlisi aproximat, i amb això, acabar la recerca d'informació per l'elaboració del treball.

Les imatges que apareixen al llarg del treball i que han permès donar informació complementària a la redactada les he obtingut gràcies a la xarxa, així com a la col·laboració dels diferents músics i agrupacions, sense l'ajut dels quals no hagués pogut elaborar aquest treball.

Una vegada recollida la informació necessària dels diferents estudis, classificats els resultats de les enquestes, elaborats els diferents gràfics i recercades les

corresponents imatges vaig poder començar a redactar, analitzar i elaborar el treball que podreu llegir a continuació.

2.1 ESTUDI ESTADÍSTIC

Població

Totes les bandes de música del Montsià

Bandes de música del Montsià	Nombre de músics
Banda Municipal de Música d'Alcanar	110
Agrupació Musical Canareva	62
Agrupació Musical Senienca	80
Banda de Música "Sant Llorenç" de la Galera	24
Unió Musical "L'Artística" de Sant Jaume d'Enveja	53
Unió Filharmònica d'Amposta	104
Societat Musical La Lira Ampostina	119
Unió Musical Masdenverge	38
Agrupació Musical de Godall	45
Banda Municipal de Música d'Ulldecona	80
Agrupació Musical Rapitenca	76
Unió Musical "Jaume Balmes" de Santa Bàrbara	47
Total	838

Mostra

És d'una gran importància disposar d'una mostra adequada per a poder realitzar posteriorment un estudi concret i fiable. Per això, vaig decidir buscant la màxima representativitat distribuir 10 enquestes per banda i seleccionar els enquestats per sexe i grups d'edat. Tenint en compte que són 12 bandes i els músics estudiats en la mostra són 120 d'una població de 838 músics, podem afirmar que el mostreig és molt representatiu, ja que estem parlant de gairebé el 15 % dels músics de la comarca del Montsià. De manera que vaig repartir les enquestes depenent de les dades següents de les respectives bandes:

BANDES	SEXE		TOTAL	MÚSICS					EDAT	TOTAL
	HOMES	DONES		Fins a 20	20-30	30-40	40-50	50-60		
Banda Municipal de Música d'Alcanar	51	59	110	60	20	11	16	1	2	110
	46,36%	53,64%		54,55%	18,18%	10,00%	14,55%	0,91%	1,82%	
Agrupació Musical Canareva	29	33	62	23	5	17	14	1	2	62
	46,77%	53,23%		37,10%	8,06%	27,42%	22,58%	1,61%	3,23%	
Agrupació Musical Senienca	40	40	80	35	5	24	10	6	0	80
	50,00%	50,00%		43,75%	6,25%	30,00%	12,50%	7,50%	0,00%	
Banda de Música "Sant Llorenç" de la Galera	10	14	24	17	0	6	1	0	0	24
	41,67%	58,33%		70,83%	0,00%	25,00%	4,17%	0,00%	0,00%	
Unió Musical "L'Artística" de Sant Jaume d'Enveja	23	30	53	5	4	10	22	10	2	53
	43,40%	56,60%		9,43%	7,55%	18,87%	41,51%	18,87%	3,77%	
Unió Filharmònica d'Amposta	64	40	104	29	35	10	11	12	7	104
	61,54%	38,46%		27,88%	33,65%	9,62%	10,58%	11,54%	6,73%	
Societat Musical La Lira Ampostina	74	45	119	41	26	25	16	6	5	119
	62,18%	37,82%		34,45%	21,85%	21,01%	13,45%	5,04%	4,20%	
Unió Musical Masdenverge	26	12	38	10	9	9	0	7	3	38
	68,42%	31,58%		26,32%	23,68%	23,68%	0,00%	18,42%	7,89%	
Agrupació Musical de Godall	25	20	45	11	25	5	4	0	0	45
	55,56%	44,44%		24,44%	55,56%	11,11%	8,89%	0,00%	0,00%	
Banda Municipal de Música d'Uldecona	43	36	79	11	32	19	9	3	5	79
	54,43%	45,57%		13,92%	40,51%	24,05%	11,39%	3,80%	6,33%	
Agrupació Musical Rapitenc	33	43	76	31	17	11	3	3	11	76
	43,42%	56,58%		40,79%	22,37%	14,47%	3,95%	3,95%	14,47%	
Unió Musical "Jaume Balmes" de Santa Bàrbara	32	15	47	25	9	6	1	2	4	47
	68,09%	31,91%		53,19%	19,15%	12,77%	2,13%	4,26%	8,51%	

BANDES	ENQUESTES REPARTIDES							
	HOME	DONA	Fins a 20	20-30	30-40	40-50	50-60	Més de 60
Banda Municipal de Música d'Alcanar	4	6	6	2	1	1	0	0
Agrupació Musical Canareva	5	5	4	1	3	2	0	0
Agrupació Musical Senienca	5	5	3	4	2	1	0	0
Banda de Música "Sant Llorenç" de la Galera	4	6	7	0	3	0	0	0
Unió Musical "L'Artística" de Sant Jaume d'Enveja	4	6	1	1	2	4	2	0
Unió Filharmònica d'Amposta	6	4	4	3	1	1	1	0
Societat Musical La Lira Ampostina	6	4	3	2	2	2	0	1
Unió Musical Masdenverge	7	3	3	3	3	0	1	0
Agrupació Musical de Godall	6	4	2	6	1	1	0	0
Banda Municipal de Música d'Ulldecona	6	4	2	4	2	1	1	0
Agrupació Musical Rapitenc	5	5	5	2	0	1	1	1
Unió Musical "Jaume Balmes" de Santa Bàrbara	7	3	5	2	1	0	1	1

MARC TEÒRIC

3. LES DONES A LA HISTÒRIA DE LA MÚSICA

*“La música és totalment perjudicial per a la modèstia que correspon al sexe femení, ja que distreu de les funcions i les ocupacions que els corresponen. Cap dona en cap pretext ha d'aprendre música o tocar cap instrument musical”. –
Papa Innocenci IX, 1686*

En una societat androcentrista, com ha estat la nostra - i que en certa mesura encara ho segueix sent -, el ser dona sempre ha tingut i té els seus desavantatges en gairebé tots els àmbits de la nostra societat.

Si mirem cap enrere en el temps, podem observar que, estranya ha estat la dona que ha destacat en qualsevol de les arts, i com no podria ser d'altra manera, tampoc cap dona ha destacat en la història de la música culta occidental. Fins i tot podem parlar d'absència total.

Si comencem a interessar-nos per la música culta o simfònica ens trobem que els *noms* de referència són en general masculins. Masculins els noms que figuren a les partitures que s'utilitzen als conservatoris per al seu estudi, masculins els noms dels instrumentistes que es treballen, masculins els noms que figuren als programes dels concerts de les bandes i orquestres professionals, així com els noms de qui les dirigeixen.

Però si seguim buscant, descobrim que aquesta absència gairebé total de la dona en l'art de la música és més aviat deguda a la manera com s'explica la història que a la manca d'activitat musical femenina.

La història que coneixem és en gran part una història sense dones i, per tant, parcial, incompleta, irreal. Com he pogut observar, el gran públic, i fins i tot els aficionats i aficionades musicals més entusiastes, troben difícil poder citar algunes dones músiques d'èpoques passades. Trobem que en un àmbit musical només un 7% de músics és capaç de citar-ne almenys una.

La falta d'interès per conèixer l'obra musical de moltes compositores i intèrprets de diferents èpoques de la història és bastant incomprendible i la principal conseqüència és la ignorància que tenim d'aquestes dones que es van enfrontar a la societat de l'època per poder desenvolupar el seu talent musical.

La història musical de les dones està, en gran mesura, per fer, la qual cosa implica que ha de repensar-se i refer-se la història de la música en general, també amb, i sense excloure'n, les dones.

3.1 COMPOSITORES

“Alguna vegada he cregut que tenia talent creatiu, però he renunciat a aquesta idea; una dona no ha de compondre mai. Cap ha estat capaç de fer-ho, així que ¿per què hauria d’esperar-ho jo?” - *Diari de Clara Schumann, esposa de Robert Schumann, 1839.*

Fins fa poc i, fins i tot en certs cercles d’intel·lectuals es deia que: “La dona no pot ser compositora, que la seva natura més propera a les coses del món pràctic la fan inepta per aconseguir les fites més altes de la bellesa o de l’especulació matemàtica i lògica que suposa tota creació musical.”¹

Malgrat la discriminació que ha rebut la dona en la història de la música, podem observar que en realitat la música està plena de noms femenins; fins a tal punt, que podem trobar més de 4.000 compositoras catalogades des dels temps medievals fins als nostres dies. Però amb la seva mort, els seus noms, com a grans músiques, van desaparèixer dins una història que les redueix al silenci.



¹ Article publicat a la Revista anual “Música d’ara”. Volum I, 1998.

I si ens fixem veiem que les poques dones que apareixen en les enciclopèdies musicals són mencionades per les seves connexions amb grans compositors, per ser les esposes, germanes, amants o filles d'aquests.

En contra del que pugui semblar, no totes les dones de les quals parlem van treballar al refugi de casa seva, en un àmbit privat, per a cantar les seves cançons al seu marit o als nens perquè deixessin de plorar, sinó que moltes, van escriure simfonies, oratoris, òperes, quartets; les formes musicals més difícils.

Així Maria Anna Mozart, germana, també prodigi, de Wolfgang Amadeus Mozart va haver d'abandonar la música en arribar a l'edat de contraure matrimoni. Fanny Mendelssohn, germana de Felix Mendelssohn, el pare

de la qual li va escriure: "Potser la música acabarà sent la professió del teu germà, mentre que per a tu només pot ser i ha de ser un ornament" va haver de deixar d'actuar en públic en contraure matrimoni. Però Fèlix li donava suport tant com a compositora com a intèrpret i, de manera prudent, ja que era conscient de les reticències de la seva família, li deixava publicar obres en nom seu. Clara Schumann, esposa de Robert Schumann en va compondre diverses obres que va signar amb el nom del seu marit. Alma Mahler, esposa de Gustav Mahler, que va haver d'abandonar les seves inquietuds artístiques, pintura i música, per a dedicar-se plenament al seu matrimoni, tal com ho dictaven els termes matrimonials. O Anna Magdalena, la segona esposa de Bach que recentment s'ha descobert que va escriure alguna de les obres més cèlebres del compositor.



Clara Schumann al piano, acompanyada del seu marit, Robert Schumann.

Actualment, la incorporació de la dona a tots (o a quasi tots) els àmbits de la vida pública, al meu entendre és la clau per poder accedir al coneixement. L'accés al coneixement, a través de la formació, de l'estudi generalitzat, ha permès a la dona d'aquest segle entrar de ple també en la composició musical.

3.2 DONES DIRECTORES

“Una orquestra reacciona millor quan la dirigeix un home ja que els homes tenen menys energia sexual i poden concentrar-se més en la música (...) A més, una dona atractiva al podi distreu els músics.” – Vas Petrenko director de les Filharmòniques d’Oslo i Liverpool, 2013

En el camp de la direcció orquestral la presència femenina continua sent molt minoritària. En les últimes dècades han començat a haver-hi dones metgesses, executives, advocades i fins i tot, alguna presidenta o ministra. Però una directora d'orquestra continua sent un fenomen poc usual. Sembla que l'emancipació encara no ha arribat fins a la batuta, ni tan sols arriben a ser deu les batutes femenines reconegudes a nivell mundial. Segons Inma Shara, directora basca, la manca de directores d'orquestres es degut, a la incorporació tardana de la dona en la música clàssica.

La tradició musical de la direcció té les seves arrels durant el segle XIX i sempre havia estat l'home qui havia ocupat aquesta professió i qui havia estat davant els diversos conjunts existents.

Però el 1960 Veronica Dudarova, es va convertir en la primera dona que va dirigir una orquestra simfònica, va ser aclamada per la crítica mundial durant el seu mig segle d'activitat i va fer el primer pas cap a la igualtat en el món de la direcció.

Des de llavors han estat poques les dones directores però sembla que només és qüestió de temps. Tot i que el masclisme sobreviu en el món de la cultura amb

major vigor de l'esperat, comença a haver-hi dones amb destacades carreres com a directores demostrant que es pot trencar el tòpic i trencar-lo molt bé, dones els currículums de les quals provoquen vertigen i desesperança a la vegada. Vertigen en pensar la quantitat d'anys de dur esforç per tal de finalitzar la seva sòlida formació. Desesperança en comprovar que altres directors que sense tindre ni la tercera part de talent reclamen un espai que no hauria de correspondre'ls, però que a vegades aconseguixen pel fet de ser homes.



Imma Shara dirigint el primer concert al Vaticà amb una dona a la batuta per commemorar el 60è aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans (desembre 2008)

3.3 DONES A LES AGRUPACIONS MUSICALS PROFESSIONALS

*Tres dones ja és molt. Quan en tinguem un vint per cent l'orquestra estarà arruïnada. Hem comès una gran equivocació i ho lamentarem amargament." -
membre de l'Orquestra Filharmònica de Viena, 2003.*

Com hem vist, a la història de la música clàssica la presència femenina ha estat silenciada, limitada i poc valorada. Però, aquest silenci comença a trencar-se amb l'aparició d'iniciatives musicals protagonitzades per elles. Per exemple cal destacar l'existència de l'OSMUN, l'Orquestra Simfònica de Dones de Madrid, l'única orquestra femenina en l'escenari europeu, la qual pretén abastar un repertori de composicions creades per dones al llarg de la història de la música a les que s'ha prestat poca o cap atenció. Al mateix temps que dona una oportunitat real d'incorporar-se a una gran orquestra a nombroses instrumentistes d'elit que a causa del seu gènere, troben nombrosos obstacles per accedir en igualtat de condicions, a les sales simfòniques de tot el món.

Tot i aquestes iniciatives, la presència de les dones com a integrants d'orquestrades professionals però segueix sent limitada, un estudi sociològic assenyala que només el 32% dels components en les agrupacions musicals professionals són dones. Actualment moltes orquestrades utilitzen les "audicions a cegues" per a buscar membres per a formar-ne part, en aquestes audicions es valoren els músics objectivament, sense prejudicis sexistes ni racistes i segons estudis, les dones ocupen el doble de llocs que si els jutges coneixen el participant. Però trobem que encara algunes orquestrades com la Filharmònica de Viena, considerada com una de les millors orquestrades del món, rebutgen emprar les audicions totalment cegues a causa de les seves mentalitats excloents. No va ser fins al 1979 que aquesta va admetre la primera dona. I cal recordar, que el

mateix any el director d'orquestra Herbert Von Karajan, declarava que a la seva orquestra no hi havia dones ja que aquestes havien d'estar a la cuina.

Sortosament els temps estan canviant, i poc a poc la presència de les dones en les agrupacions musicals professionals és més gran.



Filharmonica d'Oviedo, l'agrupació espanyola professional amb un major percentatge de dones, un 40%.

3.3.1 PREFÈRENCIES EN L'ELECCIÓ DE L'INSTRUMENT

Hi ha una gran diferència pel que fa a les preferències en l'elecció d'instruments segons el gènere, ja que els instruments associats al gènere masculí, com la percussió o el vent metall, són ocupats per músics i no músiques. En orquestres professionals trobem que només el 5% de dones toca aquests instruments.

Pel que fa a aquestes preferències, González de Alba, el 2005, en el seu article periodístic comentava que hi trobem un fort biaix en la preferència per escollir un instrument entre nens i nenes. Quan li preguntes a un nen quin instrument voldria tocar, ells solen triar instruments com la trompeta o la bateria, mentre que si li fas la mateixa pregunta a una nena, solen escollir instruments com el clarinet o la flauta.

Podem establir que la majoria de les noies trien "instruments de noies" més petits i de menor pes, en canvi, la majoria dels nois, trien els "de nois" de major grandària i pes. I una de les raons que explica aquesta distribució per gènere, és que la societat té una gran influència en la decisió d'aquests. Green, L. el 2001 assenyalava que una qüestió que podria semblar de lliure elecció com la preferència per un determinat instrument musical, està condicionada per estereotips de gènere que produeixen visions esbiaixades d'aquests instruments. Investigadors han arribat a demostrar que fins i tot un nen de 5 anys exhibeix aquestes preferències estereotípiques. Pel que podem observar aquestes eleccions esbiaixades segueixen estant fixes en la nostra societat.

TREBALL DE CAMP

4. LES BANDES DE MÚSICA

“S’ha de treballar per als altres: simplement, sense vanes i orgulloses intencions. Només així pot l’art complir la seva bella i noble missió social”.

Manuel de Falla i Matheu (1876-1946)

L'agrupació musical més nombrosa i coneguda de la nostra música popular és sens dubte la banda de música. Trobem referències d'agrupacions d'instruments de vent i percussió ja en textos de les civilitzacions antigues que servien per acompanyar en el combat o durant el culte religiós. Però les primeres bandes de música civils es van formar durant el segle XIX, i van prendre com a model les agrupacions de música militar de l'època. D'aquí prové el fet de portar uniforme, les desfilades i la instrumentació basada en el vent i la percussió.

Les bandes de música van arrelar en molts indrets dels Països Catalans i es van convertir en el nucli de la vida musical civil i religiosa de molts pobles i ciutats. El so de la banda va passar a ser i encara és avui un ingredient imprescindible de cercaviles, processons i festes populars. Ara bé l'activitat musical de les bandes no es limita a la música d'acompanyament; des dels seus orígens les bandes han actuat també en forma de concert, amb els músics asseguts i el públic escoltant amb atenció, amb un repertori diferent dels passacarrers.

Està formada habitualment per instruments de vent-fusta, vent-metall i percussió, encara que en alguns casos també hi intervenen instruments de corda, com contrabaixos o violoncels, així com pianos. I cal recordar que les bandes tenen també una vessant pedagògica, ja que moltes tenen associada una escola de música on els infants poden aprendre a tocar els instruments que posteriorment tocaran a la banda.

4.1 LES BANDES DE MÚSICA A LA COMARCA DEL MONTSIÀ

La realitat social i cultural de les bandes de música a la comarca del Montsià no constitueix un fet aïllat d'un sol poble, sinó que es tracta d'una realitat generalitzada a tots els pobles que la conformen, exceptuant Freginals.

Hi ha molts trets que configuren i són propis de la nostra comarca però, si n'hi ha un de molt significatiu és sense cap mena de dubte: les Bandes de Música. Potser perquè estem massa acostumats a veure-les i escoltar-les, molts cops no valorem ni la seva tasca, ni el seu significat, ni el sacrifici dels seus components anònims.

Les Bandes de Música a les comarques de Terres de l'Ebre ja són més que una tradició, són un hàbit cultural que ens diferencia de la resta de comarques catalanes, al temps que són un clar exponent de la nostra identitat, com el riu o el mateix Delta de l'Ebre.

Han estat aquestes societats musicals les que han atorgat la possibilitat de formació musical i cultural a un gran nombre de persones durant la seva existència. Hereus d'una tradició purament militar en el seu naixement, les bandes de música a les Nostres Terres han anat deixant els seus vincles amb la milícia per a convertir-se en motors culturals d'un gran abast per a totes les capes socials. Tot i que no sempre ha estat fàcil, sobretot per a les dones com anirem veient al llarg del treball.

La història d'aquestes associacions musicals té la base en uns sòlids fonaments militars cosa que reforçava la impossibilitat d'entrar a la dona en aquestes, per això la presència d'aquesta va ser precària i inexistent fins a la segona meitat del segle XX.

4.1.1 LES DONES A LES BANDES DE MÚSICA DE LA COMARCA DEL MONTSIÀ

Al llarg de la història el paper de la dona ha quedat sempre en un pla secundari sense cap rellevància social, per la qual cosa és comprensible la nul·la presència femenina en les bandes de música des de la seva creació fins a la dècada dels 60. En el món musical els estudis estaven reservats només per als homes i amb això la possibilitat de formar part d'una agrupació musical.

Però durant els anys 60 la situació de les dones va començar a canviar com a conseqüència de les transformacions econòmiques i socials que es van produir en aquests anys i que van suposar un progressiu increment del treball assalariat legal de les dones, així com un major accés als nivells mitjans i alts de l'educació. Tot això va comportar canvis en les pròpies estructures familiars i l'increment de la presència de les dones en les esferes públiques i culturals.

Per això, és cap a l'any 1966 quan trobem per primera vegada a les Nostres Terres la dona com a música en una agrupació musical. És la Societat Musical de la Lira Ampostina la primera agrupació que ho permet. La famosa directora d'orquestra Isabel Costes, que va ser una de les primeres dones que va entrar a formar-ne part, m'explica: “Vàrem ser quatre les noies pioneres; una tocava el saxo alt, l'altra el saxo soprano, una altra el requint (clarinet en mi bemoll) i la darrera l'oboè. (...) Pel que fa al canvi de pensament, crec que ni tan sols es va plantejar, teníem un mestre amb moltes hores de vol pel món, el mestre Francesc Casanoves, havia viscut a diferents indrets i la seva mentalitat era una altra. Jo era molt petita, no recordo que el fet representés cap cosa estranya, ho va proposar als nostres pares i tot va anar de manera natural.”

D'altra banda afegeix: “Mai no he sofert cap tipus de discriminació, ni abans quan tocava un instrument ni després quan la meua trajectòria s'ha desenvolupat en el camp de la direcció, al principi de banda i actualment d'orquestra. No podem anar pensant que per ser dona podem trobar dificultats en segons quines professions. Si et veuen segura d'allò que fas i la teua feina és rigorosa mai no et qüestionaran pel teu gènere. Quan fas bé la feina ser

dona o home passa a un pla gairebé insignificant. Les limitacions se les posa un mateix.” Aquesta declaració contrasta amb la apareguda en el diari *La Província*, de Les Palmes de Canàries² on se la descriu com “Isabel Costes, directora de orquesta y licenciada en Historia del Arte, posee una energía torrencial y volcánica. Como mujer, en el campo de la dirección de orquesta sabe que en un país de machistas lo tiene crudo, no hay paridad pero no se rinde. Al contrario: reivindica su lugar bajo el sol con su torbellino de ideas, no se cansa de entrevistarse con políticos y mandamases de la cultura en busca de oportunidades. Su lucidez y sus ganas de pelear corren paralelas a su energía.” No sabem però, si és tracta de la visió concreta del periodista o si ella ha canviat la seva percepció a causa de factors aliens.

A continuació trobem una taula amb les diferents bandes de la comarca ordenades per any de fundació, al costat de les quals podem trobar l’any d’entrada de la primera dona en cadascuna d’aquestes i l’instrument que tocaven.

	Any de Fundació	Primera dona a la banda	Instrument
Banda Municipal de Música d’Alcanar	1845	1970	Clarinet
Banda Municipal de Música d’Ulldecona	1872	1979	Clarinet
Agrupació Musical Senienca	1904	1970	Clarinet
Societat musical la Lira Ampostina	1908	1966	Requint, Saxo Alt, Saxo Soprano, Oboè
Unió Filharmònica d’Amposta	1917	1981	Flauta, Clarinet, Requint
	1946	1970	Trompa

² Article de Luis León Barreto publicat a *La Província*, el diari de Les Palmes de Canàries, l’abril de 2011

Agrupació Musical Rapitenca			
Unió Musical "L'Artística" de Sant Jaume d'Enveja	1978	1978	Saxo, Clarinet
Agrupació Musical Canareva	1980	1981	Clarinet
Banda de Música "Sant Llorenç" de la Galera	1981	1981	Clarinet
Agrupació Musical de Godall	1984	1984	Flauta, Clarinet, Saxo
Unió Musical Masdenverge	1987	1989	Clarinet
Unió Musical "Jaume Balmes" de Santa Bàrbara	1989	1989	Clarinet

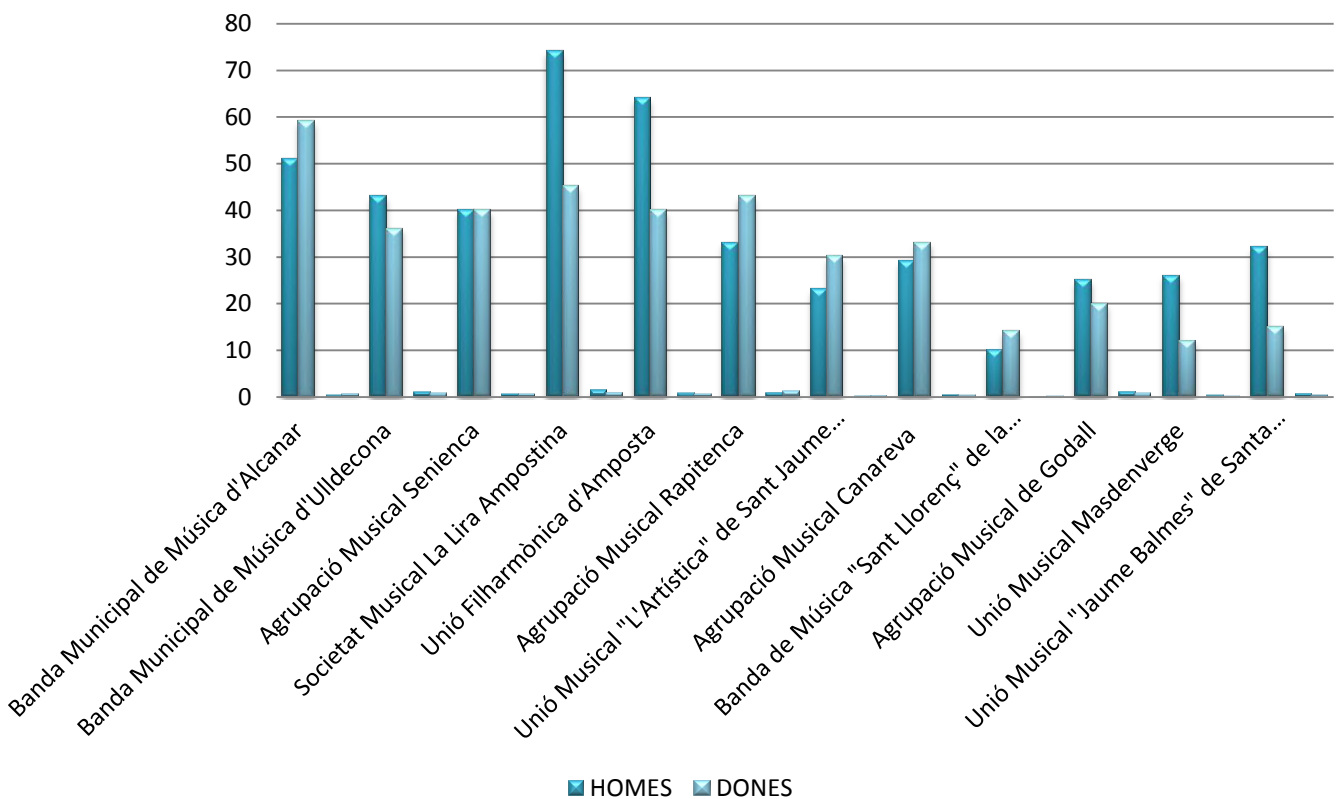
Com podem observar, hi ha molta diversitat de resultats, així com de situacions que han portat a aquests. Tenim per exemple la Banda Municipal de Música d'Alcanar, que tot i ser la banda més antiga de Catalunya, va tardar 125 anys en deixar formar part de l'agrupació a la dona. O la Banda Municipal de música d'Ulldecona, que tot i ser també, una de les bandes amb més antiguitat de Catalunya no va ser fins el 1979 que va entrar la dona per primer cop. D'altra banda, la Lira Ampostina tot i haver estat fundada posteriorment, com ja hem dit el 1966 va ser la primera banda de la comarca en tenir components músiques a la seva plantilla. Ara bé, la Unió Filharmònica, sent de la mateixa població que la Lira, no va permetre l'entrada de dones fins els anys 80. Cosa que fa pensar que la mentalitat del director era un factor molt important per a l'entrada de la dona com a músic en una agrupació.

En general, l'entrada de les dones a les bandes, volta sobre els anys 70 i 80, tot i que hi ha bandes, que no és fins gairebé els anys 90 que ho permeten, com la Unió Musical Jaume Balmes de Santa Bàrbara.

D'altra banda, és un fet remarcable també que totes les dones que va entrar per primer cop a una agrupació tocaven instruments considerats femenins.

Actualment les dones ocupen un lloc molt important en els conjunts musicals de la comarca del Montsià. A continuació, podrem observar un gràfic de barres on hi trobarem registrades les dades d'homes i dones en cadascuna d'aquestes.

Homes i dones a les bandes de la comarca del Montsià (2014)



En menys de cinc dècades les dones han arribat a fer-se un lloc molt important en el món bandístic, també, en el de la nostra comarca. Arribant fins i tot a ser més músiques que músics en la meitat d'aquestes.

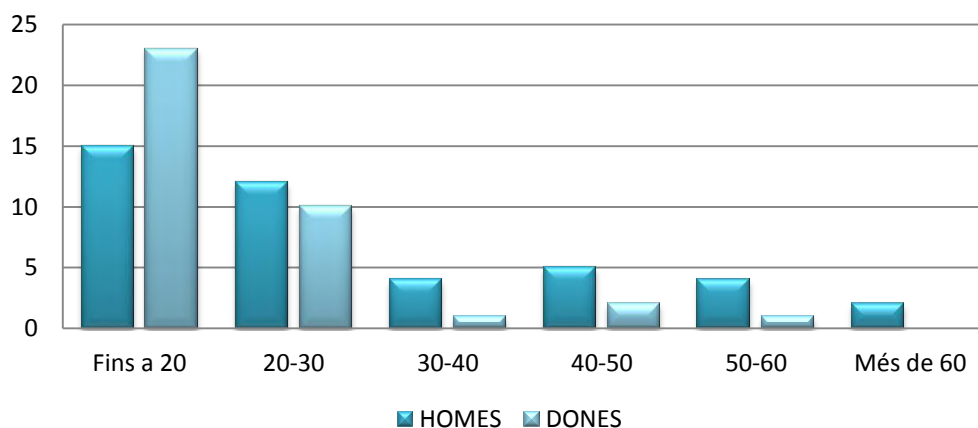
Trobem que bandes com la Banda Municipal de Música d'Alcanar o l'Agrupació Musical Senienca, on les primeres dones van entrar més tard que a la Lira Ampostina tenen actualment, més dones que homes en les seves plantilles, un 54% i un 53% respectivament i en canvi a la Lira, segueixen predominant els homes amb un 62%, així com en la Unió Filharmònica en un 61,54%, també d'Amposta.

Per a poder estudiar l'evolució i la inserció que ha tingut la dona en les diferents bandes observarem els gràfics de barres següents que mostren el nombre de músics i de músiques en les diferents franges d'edat a partir del resultat de les dades recollides en les enquestes realitzades a les diferents agrupacions. Deixant de banda la Banda Municipal de Música d'Alcanar que serà estudiada posteriorment, més minuciosament i amb més profunditat.

La **Banda Municipal de Música d'Uldecona** està formada per 79 músics, del qual un 54% són homes i un 46% dones.

Com abans he comentat, és una de les bandes més antigues de Catalunya, va ser fundada el 1870 però no va ser fins el 1979 que va permetre a les dones començar a formar-hi part. La dona però com veiem es present en totes les franges d'edat de la banda, amb més o menys inserció. I com podem observar, cada cop més, ja que en la primera franja arriba a superar la presència masculina amb un 61%. És també un fet rellevant la presència de la dona a la franja de 50-60, ja que això porta a diverses preguntes: la dona ja estudiava tot i no tenir la possibilitat d'entrar a la banda? O ha estat una incorporació posterior?

Banda Municipal de Música d'Uldecona (2014)

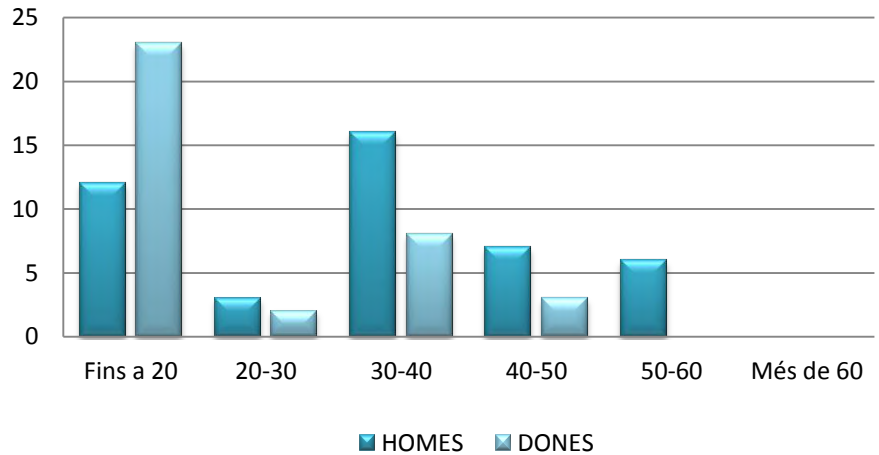


L'**Agrupació musical Senienca**, està formada actualment per 80 músics, dels quals un 50% són homes i un 50% dones.

L'agrupació es va fundar l'any 1904 i tenint en compte que la primera dona no es va incorporar fins

el 1970 és evident que en les franges d'edat més velles sigui inexistent la seva inserció. És però cada cop més gran, ja que com podem observar en la franja més jove, les músiques ocupen un 65%.

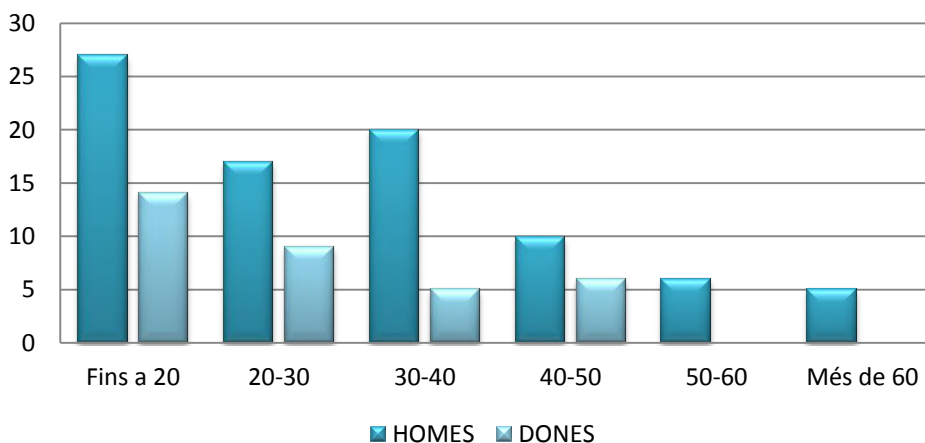
Agrupació musical Senienca (2014)



Actualment la **Societat musical la Lira Ampostina** està formada per 119 músics, 74 homes i 45 dones, 62% i 38% respectivament.

La Lira Ampostina es va fundar l'any 1908 i com ja hem comentat, el 1966 va permetre per primera vegada a les dones formar-hi part. Veiem que la inserció de la dona està present en les quatre primeres franges i cada cop en major grau, però sempre per sota de la dels homes.

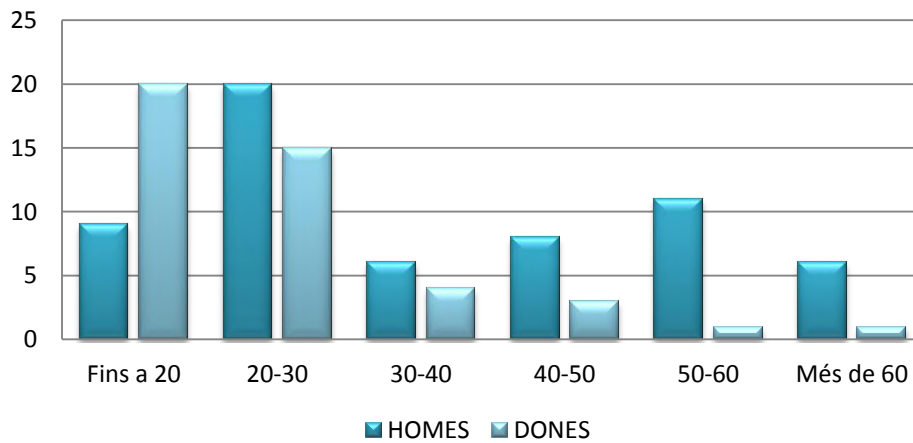
Societat musical La Lira Ampostina (2014)



La **Unió Filharmònica d'Amposta** consta de 104 músics, 64 homes i 40 dones. En aquest cas les dones ocupen un 38% mentre que els homes el 62% restant.

La Unió Filharmònica va ser fundada el 1917 tot i que la primera dona en formar part de l'associació no va entrar fins a l'any 1981, un fet curiós, com ja hem dit, si tenim en compte que la Lira Ampostina, de la mateixa població va deixar entrar a la primera dona el 1966. Tot i això podem observar com la presència de la dona es troba en totes les franges i cada cop amb més importància arribant a ser un 70% en la primera franja.

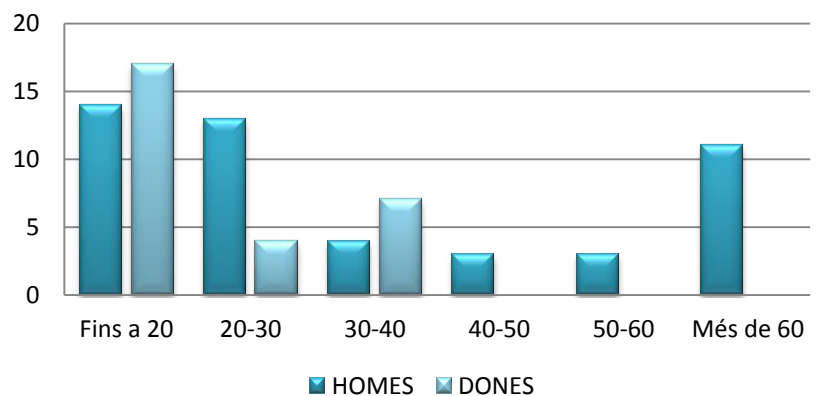
Unió Filharmònica d'Amposa (2014)



L'**Agrupació musical Rapitencina** està formada per 76 components, 33 homes i 43 dones, és a dir, un 57% dels quals són dones.

Va ser fundada el 1946 però fins el 1970 no va entrar-hi la primera dona. Des de llavors, la dona ha estat present en la banda, superant per exemple amb un 55% en la primera franja i amb un 64% a la de 30-40.

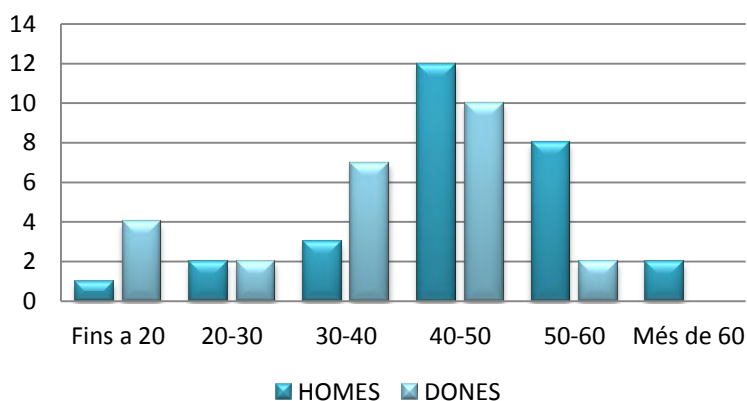
Agrupació musical Rapitencina (2014)



La **Unió Musical "L'Artística"** és la banda de **Sant Jaume d'Enveja**, actualment formada per 53 components, en la qual predominen les dones, són 30 músiques i 23 músics, és a dir, un 57% d'aquests components són dones.

La banda va ser fundada el 1978 i el mateix any de fundació es van començar a incorporar dones. Fet que porta a pensar que al ser més recent la creació a la dona no se li presenten tants d'obstacles. Per això, podem veure que en franges d'edat més grans també trobem dones. Trobem que la inserció d'aquestes és molt important en totes les franges, destacant el 70% en la franja 30-40, així com el 80% en la més jove.

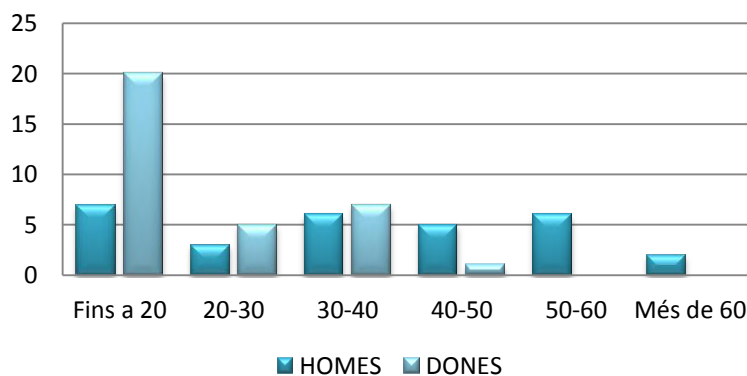
Unió Musical "L'Artística" de Sant Jaume d'Enveja (2014)



L'**Agrupació Musical Canareva** consta de 62 components, dels quals 29 són homes i les 33 restants dones, per tant, tenim que un 53% són dones.

L'Agrupació Musical Canareva, es va fundar l'any 1980 i el 1981 va entrar-hi la primera dona. Aquesta banda va néixer fruit d'un enfrontament entre músics de la Banda Municipal de Música d'Alcanar, és per això, que hi trobem músics en les franges d'edat més grans, tot i com podem observar, no dones. Les dones es concentren en les franges més joves, arribant fins i tot a la primera franja a ser un 74% dones.

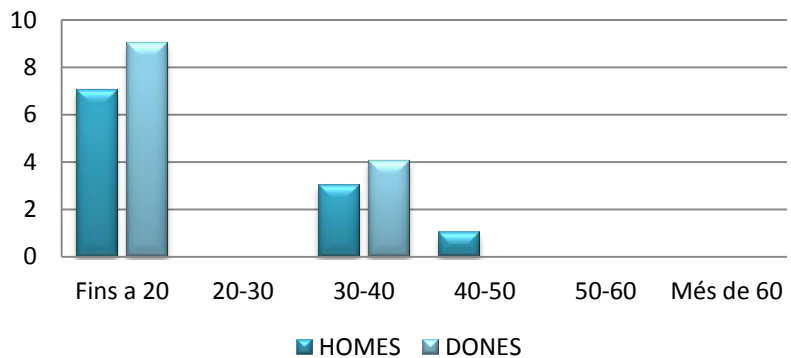
Agrupació Musical Canareva (2014)



La **Banda de Música "Sant Llorenç"** de la **Galera**, tenint en compte que la Galera és una de les poblacions més petites de la comarca no és d'estranyar que la banda sigui la més petita i jove de la comarca, consta de 24 components, 10 homes i 14 dones, és a dir, un 58% són dones.

Va ser fundada l'any 1981 i des dels inicis va permetre a la dona formar-hi part. Neix en uns anys on teòricament no hi ha discriminació i la dona compta amb suport legal. Actualment podem observar que la dona predomina a la banda.

Banda de Música "Sant Llorenç" de la Galera (2014)

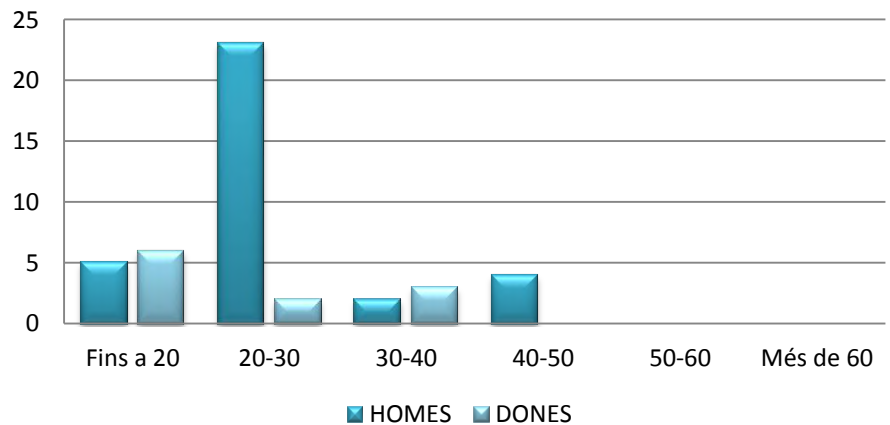


L'**Agrupació musical de Godall** és una petita banda que consta de 45 músics, 25 (56%) homes i 20 dones (44%), no és un fet estrany si comptem amb que Godall és una població petita.

Aquesta agrupació va ser fundada el 1984 i des dels seus inicis la dona ha estat en aquesta. Com

podem veure la dona és present en totes les franges excepte en les més velles, tot i que en menor grau que els homes, actualment però

Agrupació musical de Godall (2014)



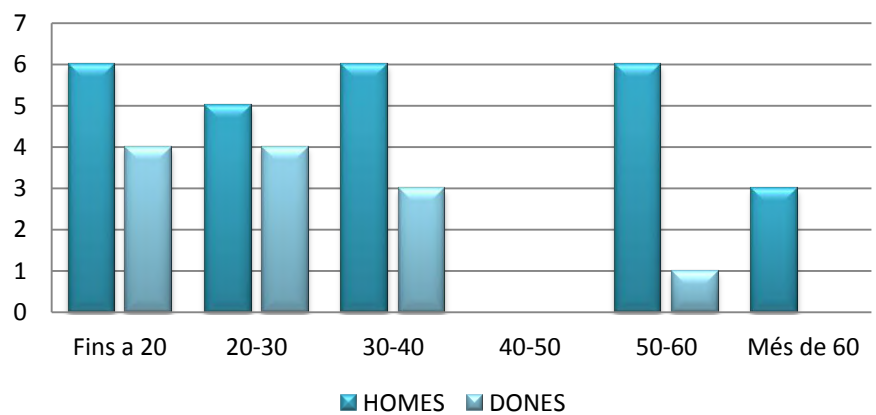
la dona comença a superar les xifres masculines (54% dones).

La **Unió Musical Masdenverge** també és una de les bandes més petites de la comarca, a causa de la seva poca densitat de població. La banda consta de 26 músics i 12 músiques, un 68% i un 32% respectivament.

La Unió Musical de Masdenverge va ser fundada el 1987 i dos anys més tard va permetre a les dones formar-hi part. Des de llavors la seva presència a la banda ha estat constant, tot i que no ha superat en cap moment la presència masculina.

És un fet destacable que, fins i tot en una de les franges més velles trobem la dona com a música, fet curiós si tenim en compte que la banda va ser fundada el 1987.

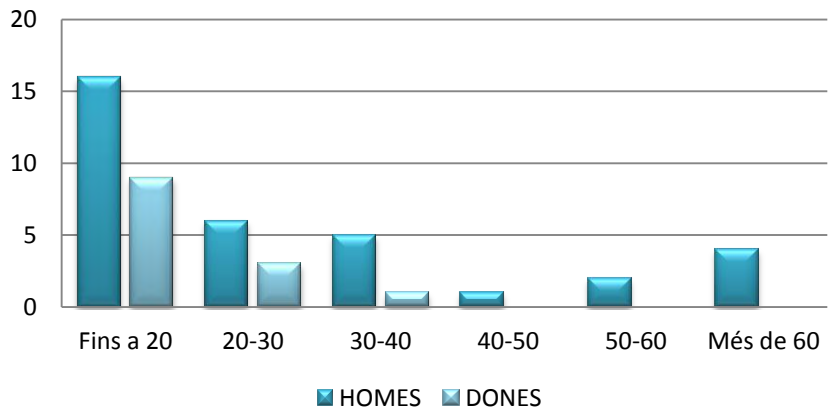
Unió musical Masdenverge (2014)



Per últim, la **Unió Musical "Jaume Balmes"** és la banda de **Santa Bàrbara** la qual està formada per 47 músics, 32 (71%) homes i 15 dones (32%).

La Unió Musical "Jaume Balmes" va ser fundada el 1989 i des dels seus inicis va permetre a les dones formar-hi part. Com veiem però la dona no està present en totes les franges d'edat, només en les tres primeres i en menor grau que els homes.

Unió Musical "Jaume Balmes" de Santa Bàrbara (2014)



Cada banda té un passat, una tradició, una història i un director que la porten a situacions i conclusions diferents, però si una cosa tenen totes les bandes en comú és la creixent presència de la dona en l'àmbit bandístic, fins fa 50 anys la dona no era present en cap de les bandes de la comarca i actualment han passat a ocupar el 46% del total dels músics de la comarca, una xifra que segueix en augment.

4.1.2 DIRECTORES A LES BANDES DE MÚSICA DE LA COMARCA DEL MONTSIÀ

Com hem vist, en el camp de la direcció la presència femenina encara és minoritària. La manca de directores és degut, a la incorporació tardana de la dona en la música. I és per això un fet remarcable que de les onze bandes de la comarca, tres d'elles, durant la seva història hagin tingut una dona a la batuta, encara que fos en curts períodes. Moltes d'elles ja tenien directora, fins i tot abans que altres bandes permetessin tan sols entrar-hi a les dones com a músics.

L'Agrupació Musical Canareva va comptar amb una dona directora des de l'any 1981 al 1984. La Unió Musical "Jaume Balmes" de Santa Bàrbara van tenir una dona a la batuta del 1982 fins al 1986. I finalment la banda "Sant Llorenç" de la Galera va tenir una dona directora durant els anys 1986-1988. Si ens fixem en aquells moments les bandes eren als seus inicis, joves, petites i no comptaven amb un passat bandístic tradicional, per la qual cosa una dona directora no presentava cap fet transcendent.

4.2 LA BANDA MUNICIPAL DE MÚSICA D'ALCANAR

La fundació de la Banda Municipal de Música d'Alcanar està datada el 2 de juny de 1845 quan, segons s'explica en el llibre "Historia de mi Pueblo"³ la Reina Isabel II, que es dirigia a Barcelona, va fer una parada a Alcanar.

"La Reina D^a. Isabel II, acompanyada de D^a. Maria Cristina i La Infanta D^a. Maria Luisa Fernanda, passà per Alcanar el 2 de juny de 1845, en direcció a Barcelona. Conten que, per aquest motiu, entre les autoritats i persones de relleu que sortiren a oferir els seus respectes a la Reina, hi figurava l'escultor canareu Miquel Gisbert.

L'escultor aprofità l'ocasió per ser presentat a Sa Majestat per fer-li avinent que havia estat l'autor del projecte d'una piràmide de pedra, que el Govern va fer realitzar davant el Monestir de Benifassà, commemorativa dels presoners morts a la guerra carlina en aquell lloc.

Quedà molt contenta la Reina del relat de l'escultor; i , en demanar-li aquest alguna gràcia, diu que la Reina el va interrompre dient: - Demaneu, Miquel!

I l'escultor que era un bon patriota i un gran filharmònic, en comptes de demanar atencions personals, abnegat i generós, contestà ràpidament: - Una música per a Alcanar!"

Concedida la gràcia, aquesta data converteix la Banda Municipal amb la banda més antiga de Catalunya.

La Banda ha estat i està destinada a promoure la cultura musical dintre i fora del terme municipal d'Alcanar, i a amenitzar els actes festius, oficials i culturals, cosa que la converteix en un important òrgan de cohesió social i motor cultural en el nostre municipi.

³ "Historia de mi Pueblo", Canonge Matamoros 1922.

4.2.1 LA PRIMERA DONA A LA BMMA

Durant la dècada dels 60 ens trobem amb un país força agitat tant en l'aspecte polític com en el cultural, però malgrat les prohibicions, la censura i els entrebancs posats pel règim franquista, aquesta dècada representa l'inici del despertar col·lectiu, principalment en el món de la cultura. Aquesta ebullició socio-cultural arriba també a Alcanar, una mica més minvada i alguns anys més tard, de mans de col·lectius i institucions locals directament relacionades amb l'ensenyament, la cultura i la tasca social. La societat canareva havia viscut quaranta anys de difícil i lenta recuperació econòmica, per ser una població majoritàriament de base rural. Però, tot i aquesta millora econòmica, era necessària una millora cultural i educativa en la llibertat i la igualtat d'oportunitats. La Banda també va experimentar aquesta transformació social. Quan el jove director valencià José Quiles va arribar a Alcanar es va trobar amb una entitat que, havia anat canviant progressivament i al mateix pas que la societat canareva, per això, necessitava urgentment un nou impuls i una renovació.

Era el 1969 i les dones encara tenien vetada l'entrada a la Banda Municipal de Música, i no per falta d'haver-ho intentat, però continuaven rebent la mateixa resposta: "On has vist tu una noia tocant la trompeta? La banda, no és per a noies". Rosa Gil, filla d'una família de tradició musical va ser una de les víctimes d'aquesta prohibició de formar part de la banda, tot i l'interès de la seva mare perquè en formés part. Rosa però, confessa que fins i tot per a ella era estrany i no entenia la insistència de la seva mare. Assistia a classes de solfeig a l'Acadèmia Municipal de Música, el local on el director de l'agrupació impartia classes de solfeig als músics, que posteriorment formarien part de la banda. I tot i que a l'Acadèmia hi assistien tant nois com noies, les noies no podien optar a tocar un instrument, només podien ser avaluades de solfeig.

En només un any de diferència, el 1970 la Mercè Cid Martínez-Aguado, a l'edat de 16 anys, va ser la primera dona en entrar a l'agrupació, es creu que fruit d'una petició política provinent de l'Ajuntament, per la necessitat de renovar i innovar

la banda. D'altra banda, José Quiles explica que va ser gràcies a la seva intervenció que les dones van començar a formar part de la plantilla de la banda, a més, comenta que un viatjant durant una exposició el va felicitar per aquesta oportunitat.

El director, va anar a buscar l'única noia estudiant a l'Acadèmia en aquell moment. I així, la Mercè, amb el clarinet, va passar a formar part de la Banda Municipal de Música d'Alcanar, on va romandre un any sencer sent l'únic membre femení



Nous músics de la BMMA el 1970.

de l'agrupació, tot i que no va ser fins al 1972 que va rebre oficialment el títol de músic de tercera.

La Mercè explica que hi havia companyonia entre tots els membres de la banda, grans i petits, tot i que hi havia comentaries masclistes, encara que no ofenedors dels músics més grans, per als quals era més estrany l'entrada d'una dona a la banda. La Mercè comenta que va arribar a rebre comentaris masclistes per part de la societat i del poble d'Alcanar. Fins i tots de les pròpies dones, les quals ho veien com una provocació i una cosa de fora lloc.

Aquests anys van anar seguits de problemes amb el director, enemistat entre membres de la banda, així com falta d'igualtat i l'establiment de noves regles. La Mercè afirma que "Hi havia molta desigualtat, a les noies se'ls considerava més per figurar que pel que eren o podien arribar a ser. Es feien coses per favoritisme i influències i mancava facilitat per a una veritable formació." Per això, mai no va aconseguir rebre les classes de piano que sempre havia demanat, ja que, només els nois podien fer-ho, les noies només cobrien els vuits que no podien cobrir aquests. Quatre anys més tard, la Mercè va decidir abandonar la banda com a

conseqüència d'un enfrontament amb el director, ja que va considerar que es van fer uns exàmens sense igualtat de condicions, i sense haver preparat els participants per igual.

El director José Quiles va ser un home capaç de provocar les opinions més contràries, va fer el possible perquè sempre hagués prevalgut el bé de la música per damunt de tot. I el seu estricte sentit de disciplina va provocar el rebuig d'alguns músics, que més tard els va portar a fundar l'Agrupació Musical Canareva. Però cal destacar la capacitat que va tenir de mantenir una banda molt minvada que no podia permetre llençar per la borda el treball de diverses generacions de músics canareus que havien sabut mantindre viva una tradició durant més de 100 anys.

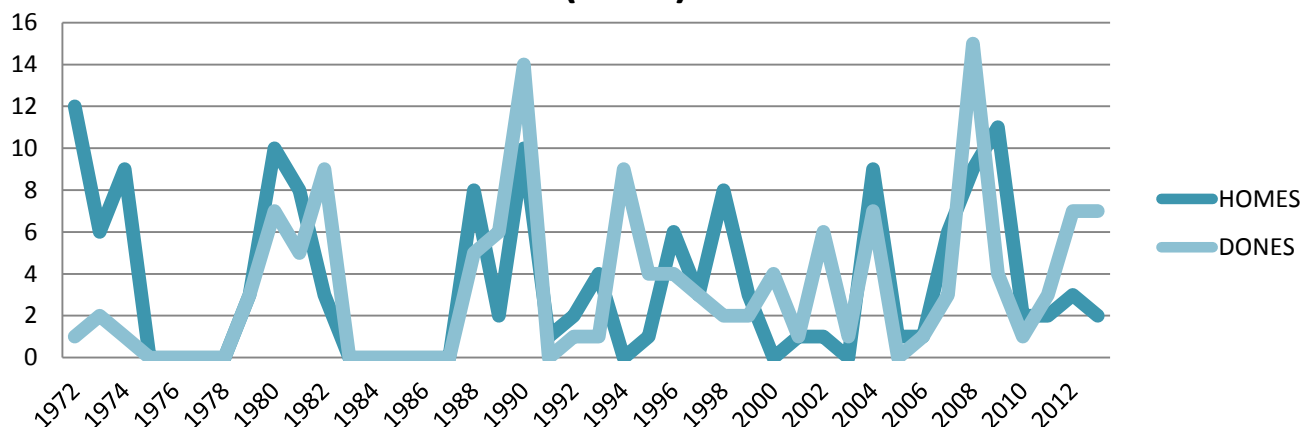
Per escriure aquest apartat els meus testimonis directes han estat les pròpies protagonistes, la Mercè Cid i la Rosa Gil, unes dones ben reals, les quals m'han explicat les seves trajectòries, m'han transportat a la seva època i m'han fet viure com era llavors la banda, com es pensava i treballava. Així com de l'ex director de la banda i director durant aquella època, el mestre José Quiles. Les experiències i noms de les altres entrevistades no han estat incloses a causa de la seva negativa. Sembla que cinquanta anys després el caràcter disciplinari del director segueix vigent.

4.2.2 EVOLUCIÓ

L'entrada de les primeres dones a la Banda Municipal de Música d'Alcanar va donar aires nous de modernitat a una associació que fins al moment era considerada masculina. Van ser uns anys decisius en què la dona va començar a estudiar música de manera accelerada, augmentant el nombre d'alumnes i incrementant la presència femenina a les aules tant de solfeig com d'instrumentació de l'acadèmia, motiu que va possibilitar l'entrada, cada vegada més massificada, de la dona a la banda.

Com veurem al gràfic següent, durant els primers anys la presència femenina entre els nous músics encara era gairebé inexistente. Durant el període que compren del 1975 fins al 1978 hi ha una evident aturada d'entrada de músics, aquesta aturada ve deguda a la crisi interna que va sofrir la banda durant aquest període, que portà a una davallada en el nombre de músics dins l'agrupació. Ara bé, l'any 1978 la banda, que havia quedat en una vintena de músics, comença un nou període de ressorgiment i millora que produeix al mateix temps un increment de l'activitat de la dona en aquesta. I així, fins als nostres dies arribant a ocupar el 54% del total dels músics de la banda.

Evolució de l'entrada de nous músics a la BMMA (2013)



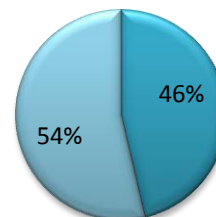
4.2.3 LES DONES A L'ACTUALITAT

La incorporació de la dona a la Banda Municipal de Música d'Alcanar va aportar al terreny musical canareu una cosa molt important: vida, alegria i modernitat, que es veuen actualment personificades en les diferents generacions que han conviscut i conviuen en un mateix ambient de companyonia.

Actualment, la Banda Municipal de Música d'Alcanar està formada per 110 músics, 59 dones i 51 homes, és a dir un 54% dels músics són dones.

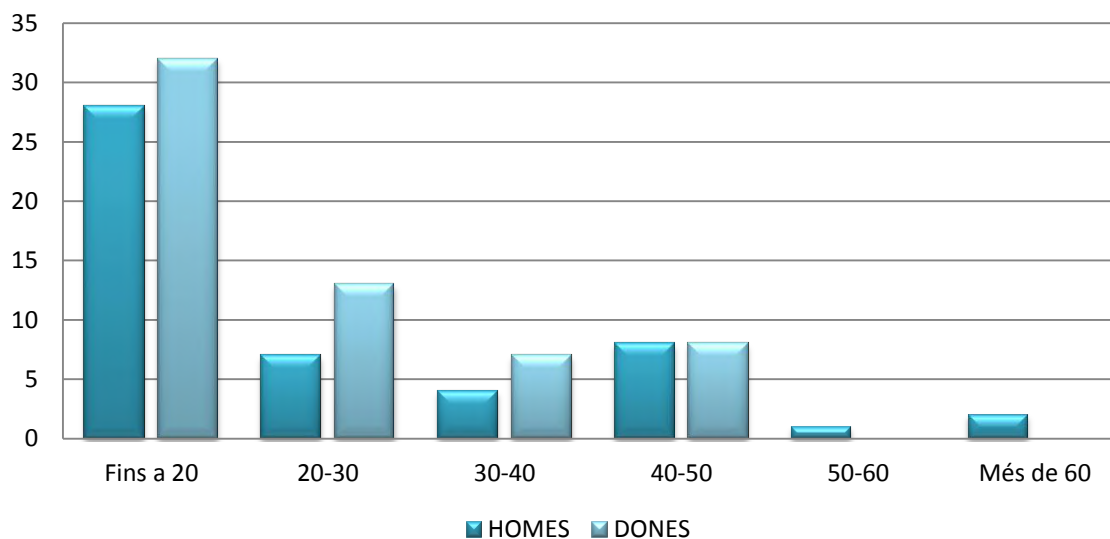
BMMA per sexe

■ HOMES ■ DONES



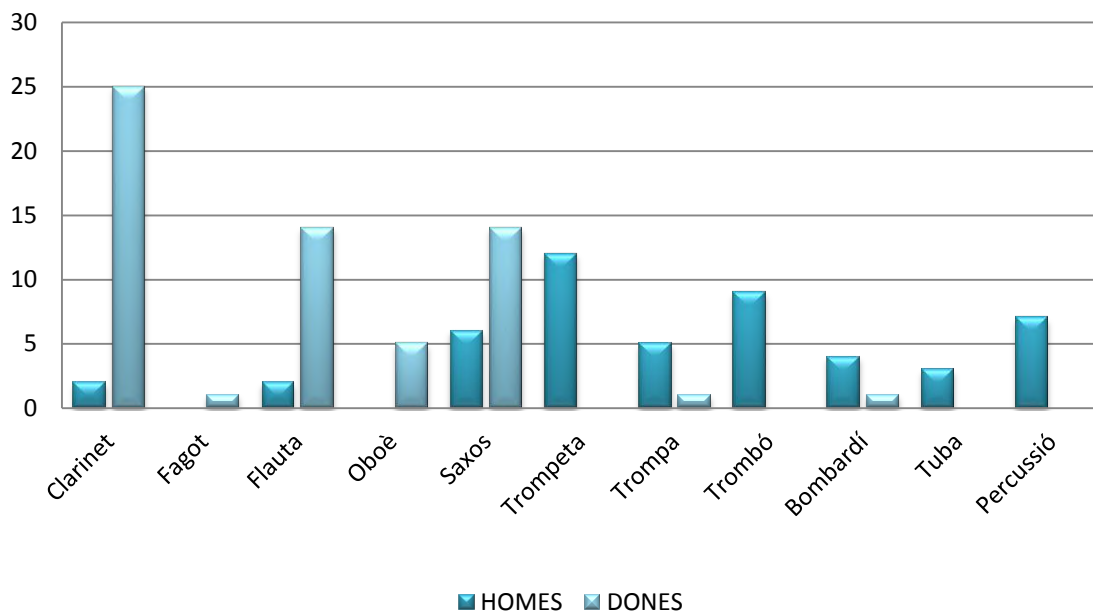
Com podem observar en el gràfic següent la presència de la dona està situada entre les franges més joves i les mitjanes, en les quals trobem músiques de més de 40 anys com a membres de l'entitat. En les franges més velles en canvi, la presència femenina és inexistent, a causa de com hem vist, la seva tardana incorporació. Podem observar també com la seva inserció ha anat augmentat progressivament i cada cop són més les dones que entren a la banda i menys homes els que ocupen aquest lloc.

BMMA per franges d'edat (2014)



Com hem pogut observar en l'apartat de "Preferències en l'elecció de l'instrument" en les últimes dècades s'han establert uns estereotips de gènere que produeixen una visió esbiaixada en l'elecció de l'instrument associant els més grans i pesants al gènere masculí i els més petits i lleugers al gènere femení. A continuació podem observar un gràfic de com es reparteixen els instruments a la Banda Municipal de Música d'Alcanar:

BMMA per instruments (2014)



Com podem observar, el biaix que hi ha establert per gèneres en el repartiment dels instruments és innegable. És però reconfortant que poc a poc, comença a haver-hi excepcions. Podem observar que comencen a haver-hi dones que toquen instruments de metall com el bombardí, i alguns nois que toquen instruments com el clarinet o la flauta.

5. ANÀLISI DE LES ENQUESTES

Si preguntem a algú pel nom d'algun compositor, tothom sabrà respondre amb autors com Mozart, Beethoven, Bach o Vivaldi... Però si preguntem pel nom d'alguna compositora algú podria dir-nos-en alguna? Aquesta qüestió em va portar a elaborar un estudi per a saber quantes persones en un àmbit musical com les bandes eren capaces d'anomenar una compositora, directora o instrumentista reconeguda durant la història de la música.

En la nostra societat la dona sempre ha estat relegada en un segon pla, també en la música. L'estudi posa de manifest que més de la meitat dels enquestats no coneixen cap dona compositora, directora o instrumentista, és més només un 17% dels enquestats en coneixen. Fins i tot hi ha persones que es dediquen professionalment a la música i són incapaces d'anomenar-ne cap.

Només un 4% dels enquestats ha pogut respondre amb el nom d'una compositora. Un 12% amb el nom d'una directora, i finalment, un 14% amb el nom d'una instrumentista. Com veiem, el paper de la dona en la música al llarg de la història ha estat un tema desconegut durant molt de temps, i en el nostre dia a dia ho segueix sent, fins i tot, com veiem, en àmbits musicals.

És un fet remarcable que dels enquestats que han pogut respondre amb el nom d'alguna música reconeguda cap d'ells sigui menor de 20 anys. Possiblement parlem de persones autodidactes, ja que no és un fet estrany aquesta desconeixença si ens trobem que en les escoles, en els conservatoris i fins i tot en els conservatoris superiors, no s'ensenyen, ni tan sols s'anomenen aquestes dones.

D'altra banda encara un 5% de les dones diu que ha tingut o té problemes pel fet de ser dona en qualsevol àmbit relacionat amb el món de la música. Com per exemple, dificultats per poder entrar en un grup de jazz compost únicament per homes, els inconvenients per combinar la música amb el fet de ser mare i, fins i tot trobem discriminació encara avui en la família.

6. CONCLUSIONS

Fer aquest treball no només m'ha permès descobrir una part incomplerta de la història de la música, sinó que m'ha permès conèixer el passat, no tan llunyà, de les dones que van passar a formar part de les bandes de la comarca del Montsià que coneixem actualment. M'ha fet veure que el passat sempre fa que un es plantegi el present: d'on venim i cap a on anem.

He pogut descobrir que s'han escrit moltes històries de la música en les que sembla que les dones no existeixin, excepte les que es dedicaven a cantar, tocar, dansar o interpretar música escrita per homes. Les poques dones que apareixen a les enciclopèdies musicals se les menciona per ser esposes o filles de músics, per ser nobles o, en alguna ocasió, religioses. Pot ser que moltes compositores hagin lluitat per fer conèixer obres mediocres o qualitativament menors en relació amb les escrites pels «grans compositors» de la seva època, però no ho podem saber perquè no hem escoltat la seva música ni coneixem els seus noms. La història de la música està plena de noms d'homes reconeguts universalment com a figures menors, però s'han omès el nom de les nostres àvies.

He observat que l'activitat de la dona en la música ha estat realment menor a la de l'home en moltes de les diferents manifestacions musicals, però ha estat la tradicional perspectiva androcèntrica d'aquesta la que ha originat que la menor presència de la dona en l'esfera pública sembli més petita del que en realitat ha estat. En la cultura occidental, la discriminació de la dona al món de la música és un fet lògic si prenem en consideració que el sexisme posseeix a la nostra societat una sòlida base estructural.

Aquesta tradicional perspectiva androcèntrica però segueix vigent en els nostres dies, com hem de saber res d'aquestes dones que van lluitar incansablement per fer conèixer la seva música si ni a les escoles ni tant sols als conservatoris són mencionades?

Però malgrat els interminables períodes de prohibició i prejudici la dona s'ha anat desenvolupant dins d'aquest món amb grans dificultats i trencant

importants barreres, poc a poc han anat sorgint nuclis de dones que han aconseguit que s'escolti la seva música, han imposat respecte i estan reconquerint l'atenció que sempre han merescut., tot i que la participació de la dona no és en absolut facilitada per les estructures socioculturals actuals.

Després d'endinsar-me en la història d'aquestes dones, d'anar destapant detalls i matisos i traient conclusions durant tota la part pràctica, puc afirmar per una banda que la seva lluita no va ser en va, ja que per exemple en l'àmbit bandístic trobem cada cop una major i creixent inserció de la dona, en molts casos superior a la de l'home. Així com indicis de canvi en l'elecció de l'instrument, i dones que aposten per la dedicació professional a la música, tant directores, compositores com instrumentistes. Aquests petits canvis seran els que demà ens portaran a aconseguir grans canvis i acabar així amb les cendres d'una societat patriarcal basada en una forta desigualtat entre sexes.

La relació entre les dones i la música ha estat dissonant durant tota la història de la música, fer-la consonar només depèn de nosaltres.

7. BIBLIOGRAFIA

WEBGRAFIA

- Anònim. 9 de Març, 2011. Rtve.es : «Las mujeres van ganando terreno en las orquestras sinfónicas» [en línia]
<<http://www.rtve.es/alacarta/videos/programa/mujeres-van-ganando-terreno-orquestas-sinfonicas/1041132/>>
[Consulta: 20 setembre, 2014]
- Julio Domingo. Dimecres, 26 de Març, 2014. *Nuestras bandas de Música*: «Entrevista a la directora Beatriz Fernández». [en línia]
<<http://www.nuestrasbandasdemusica.com/secciones/secciones-nbm/entrevistas/3435-entrevista-a-beatriz-fernandez-aucejo.html>>
[Consulta: 20 setembre, 2014]
- Vicente Vázquez. «Las mujeres y la música» [en línia]
<<http://www.uv.es/~rsalvadp/mujeres.htm>>
[Consulta: 20 setembre, 2014]
- María Lastra. Oviedo: 8/3/14 . *Comercio.es*: «Las orquestras sinfónicas ya no son cosa de hombres» [en línia]
<<http://www.elcomercio.es/v/20140308/oviedo/orquestas-sinfonicas-cosa-hombres-20140308.html>>
[Consulta: 23 octubre, 2014]
- Anònim. *A favor nostre*: «El so femení de les orquestres» [en línia]
<<http://auroraanton.files.wordpress.com/2011/11/dones-orquestra.pdf>>
[Consulta: 23 octubre, 2014]

- Luis León Barreto: Dilluns 11 d'abril, 2011. *La Provincia: El balcón* «Isabel Costes» [en línia]
<<http://www.uv.es/~rsalvadp/mujeres.htm>>
[Consulta: 13 novembre, 2014]
- Aranzazu Cabanes Sempere: Alcoy, 1985. *Técnicas audiovisuales en Investigación Social: El balcón* «Instrumentos musicales y género » [en línia]
<<http://www.cimapolo.com/gral/contrib/INSTRUMENTOS-MUSICALES-Y-GENERO.pdf>>
[Consulta: 15 novembre, 2014]

BIBLIOGRAFIA

- José Carlos Carmona: 2010. Ed. Planeta: «*Sabor a canela*»
- Canonge Matamoros: 1922. «*Historia de mi pueblo*»
- Història de la Banda Municipal de Música d'Alcanar: 1955. «*150 anys de música (1845-1995)*»
- Agrupació Musical Canareva: 2005. «*25 anys fent música (1980-2005)*»
- Agrupació Musical Senienca: 2004. «*Centenari de l'Agrupació Musical Senienca 1904-2004*»

8. ANNEXOS

ANNEX I

ENQUESTA 1

A continuació trobarà una sèrie de preguntes que haurà de respondre sobre la banda de música a la qual pertany. Respongui amb el nombre corresponent i en cas de tenir dos opcions, elegeixi'n una.

BANDA:

LOCALITAT:

NÚMERO DE MÚSICS →

NÚMERO DE MÚSICS
PER SEXE →

Homes:

Dones:

NÚMERO DE MÚSICS
PER EDAT →

Fins a 20 anys:

De 20 a 30 anys:

De 30 a 40 anys:

De 40 a 50 anys:

De 50 a 60 anys:

Més de 60 anys:

NÚMERO DE MÚSICS
PER INSTRUMENTS →

Corda:

Clarinet:

Fagot:

Flauta:

Oboè:

Saxos:

Trompeta:

Trompa:

Trombó:

Bombardí:

Tuba:

Percussió:

DIRECTOR →

HOME

DONA

- Al llarg de la història de la banda heu tingut alguna dona directora? Quan?
- Quin any va entrar la primera dona a l'agrupació musical? Quin instrument tocava?

Nota: Si pugéssiu adjuntar-me algun document oficial de la banda, així com de la seva història o fotografies ho agrairia molt.

Gràcies per la vostra col·laboració.

ENQUESTA 2

A continuació trobarà una sèrie de preguntes que haurà de respondre sobre la banda de música a la qual pertany. Respongui amb una creu a la casella corresponent.

BANDA:

LOCALITAT:

SEXE →

HOME

DONA

EDAT →

Fins a 20

De 30 a 40

De 50 a 60

De 20 a 30

De 40 a 50

Més de 60

Quants anys fa que vas entrar?

1 anys

10 anys

20 anys

5 anys

15 anys

25 anys

Més de 25

Estudis musicals

Elemental

Mitjà

Superior

INSTRUMENT →

Corda

Clarinet

Percussió

Fagot

Flauta

Oboè

Saxos

Trompeta

Trompa

Trombó

Bombardí

Tuba

- Et dediques professionalment a la música?
Sí NO
- Provens d'una família de tradició musical?
Sí NO
- Coneixes dones directores?
Sí NO
- Quines?

- I compositores?

SÍ NO

- Quines?

- I instrumentistes?

SÍ NO

- Quines?

- Has tingut problemes pel fet de ser dona en qualsevol àmbit relacionat amb el món de la música?

SÍ NO

- En cas afirmatiu:

Família

Escola de música/Conservatori

Banda

Altres

- Per què?

Gràcies per la vostra col·laboració.

ANNEX II



Banda Municipal de Música d'Alcanar



Banda Municipal de Música d'Uldecona



Agrupació Musical Senienca



Societat Musical la Lira Ampostina



Unió Filharmònica d'Amposta



Unió Musical "L'Artística" de Sant Jaume d'Enveja



Agrupació Musical Canareva



Banda de Música "Sant Llorenç" de la Galera



Agrupació Musical de Godall



Unió Musical Masdenverge



Unió Musical "Jaume Balmes" de Santa Bàrbara

AGRAÏMENTS

No podia ni volia acabar aquest treball sense agrair de manera explícita a totes aquelles persones que directa o indirectament han contribuït en l'elaboració del meu treball.

Moltes gràcies a

Sefa Reverter, per acompanyar-me en aquest viatge, pels consells i la paciència.

Rosa Gil i **Mercè Cid**, per compartir amb mi la seva experiència.

José Quiles, per una curta però intensa entrevista.

Àngels Folch, per assessorar-me amb l'elaboració de l'estudi estadístic.

Pilar Salvador, per les idees i una immillorable portada.

Amics, companys i **professors** del Conservatori, per facilitar-me el repartiment de les enquestes.

Els **directors** de les dotze bandes, per l'esforç de recollir les diverses dades.

Els **enquestats**, per les seves sinceres respostes.

Els **músics** i **ex músics** de la Banda Municipal de Música d'Alcanar, per la implicació, les ganes i l'esforç d'obrir el seu baül de records en busca de dades.

Els **meus pares**, per ser els taxistes oficials del treball, pel recolzament i la paciència.

El **meu germà**, per ser el meu major suport.

A tots vosaltres, gràcies per fer-ho possible.